

373.3(07)

B 43

Міністерство освіти України
Інститут змісту і методів навчання
Криворізький державний педагогічний інститут

**ВИКЛАДАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ**

Навчальний посібник

В и п у с к 3

Київ - 1998

дітей. Враз ми побачили результати.

— Самі учителі навчилися цікаво писати твори.

— Ми збиралися, і під моїм керівництвом вони працювали, писали твори, перевірялися, виправлялися, писали власні казки, складали твори колективно. Це не так легко, як хочеться.

І багато чого в початкових класах не так просто, як здається з першого погляду. На жаль, працівники народної освіти взагалі мало приділяють уваги початковим класам, адже вважають, що там діти лише абетки вчать, а азбука — то проста справа. Важливіше всього методика, дидактика, важче всього зрозуміти вікові особливості дитини, індивідуальні особливості. Саме там труднішою за все справа в початкових класах...

— Ви значить, так вважаєте до казок повинні бути ілюстрації, слід робити альбоми...

— Ви все бачили: казки, малюнки до казок народних; по цих картинках ми проводимо бесіди, уроки, і навіть беремо їх з собою, коли діти йдуть на природу бо з ілюстраціями пов'язані багацько видів роботи. У дітей є зошити для казок, там вони і малюють...

Малюванню ми надаємо також значну увагу, щоб дитя не лише писало, але й відтворювало написане на малюнку. В І класі дитина перш за все лише малює казку.

— Діти колективно ще не створювали казку?

— Було у мене вчора заняття з дошкільнятами. Вчора ми були на занятті зі своїми майбутніми школярами, з дітьми, які будуть навчатися у нас в І класі лише з І вересня 1967 року, з ними зараз у нас проводиться виховна робота. Протягом цих двох років діти перебувають під спостереженням педагогів і протягом цього часу вони вчать читати, щоб по приходу до школи дитина уже уміла читати, і щоб у неї були розвинені малі м'язи руки, щоб він швидко вчився писати.

Тому дошкільнятам даються вправи на письмо. Вчора ви бачили і чули як читали учні.

— Ті хлопчики, які приходили, уже читають?

— Так, приблизно половина уже читає, а друга половина це не всі читають, але до І вересня і вони всі будуть читати. І таким чином, ми зекономимо спочатку 0,5 року, а в наступному — 1,5 роки.

Нині проводяться заняття 1—2 рази на тиждень з цими дітьми, а коли учителі повернуться із відпустки, тоді вони будуть працювати щоденно до 25 серпня...

І. Бесіду з марійськими вчителями В. О. Сухомлинський проводив російською мовою. Розшифрування магнітофонного запису, переклад українською мовою і публікація Д. Т. Федоренка.

Під розумовим вихованням В.О.Сухомлинський розумів одержання знань учнями, формування наукового світогляду, розвиток пізнавальних і творчих здібностей, вироблення культури розумової праці, виховання інтересу й потреби в розумовій діяльності, у постійному збагаченні науковими знаннями і застосування їх в практичній діяльності.

Але процес набування знань і якісне їх поглиблення буде фактором розумового виховання лише тоді, коли знання стають особистими переконаннями, духовним багатством людини, що впливає на ідейну спрямованість її життя, діяльність, суспільну активність. Формування світогляду – це серцевина розумового виховання.

Процес навчання – найважливіший засіб розумового виховання, вважає В.О.Сухомлинський. Факторами розумового виховання в процесі навчання є:

- багатство всього духовного життя школи;
- духовне багатство вчителя, широта його кругозору, його ерудиція, культура;
- зміст навчальних програм;
- характер методів навчання;
- організація розумової праці учнів на уроках і вдома.

У процесі навчання здійснюється головна мета розумового виховання – розумовий розвиток. Учень розумово виховується лише тоді, коли його оточує атмосфера асебічних інтелектуальних інтересів, коли його спілкування пройняте допитливою думкою, пошуками. Створення в школі інтелектуального колективу – головна умова повноцінного розумового виховання.

Вчитель повинен бути змілим, вдумливим вихователем розуму

учнів: У талановитого вчителя знання, що їх набувають учні, виступають як інструмент, за допомогою якого учень свідомо робить нові кроки в пізнанні навколишнього світу. Використання засвоєних методів пізнання на нові об'єкти стає в такому разі закономірністю розумової діяльності учнів. В.О.Сухомлинський пише: "У зв'язку з цим найважливішим елементом розумового виховання стають: при вивченні предметів природничого циклу - продуктивна праця, дослідження, експеримент; при вивченні гуманітарних предметів - самостійне вивчення життєвих явищ, літературних джерел, літератур - творчої сировини" /В.О.Сухомлинський, т.4, Рад.школа, К., 1977, с.217/.

В.О.Сухомлинський вважає, що світогляд - не тільки система поглядів на світ, який панує в даному суспільстві, чи ідеологія даного класу, а й суб'єктивний стан особистості, який проявляється в її думках, почуттях, волі, діяльності. Формування наукового світогляду залежить від багатьох факторів, особливо від того, як глибоко усвідомлюють учні головні, провідні ідеї основ наук:

- матеріальність і пізнання світу;
- взаємний розвиток і обумовленість явищ;
- можливість і закономірну необхідність перетворення навколишнього світу людиною;
- боротьбу за свободу і незалежність Батьківщини;
- роль праці в розвитку людського суспільства.

В.О.Сухомлинський підкреслює, що важливе виховне завдання полягає не тільки в тому, щоб учні пояснили різні явища природи чи суспільства, а й у практичній діяльності, у праці. Мислення в процесі навчання стає процесом самостійного формування наукового світогляду за цієї умови, коли розумова праця зацікавляє інтереси особистості. Науковий світогляд - це сплав думки, почуття і волі,

світогляд формується тоді, коли пізнання є водночас боротьбою за підкорення сил природи і осмислення навколишнього суспільного життя. Дуже важливо для формування світогляду, щоб розумові операції знаходили підтримку в практичній діяльності учнів. Активність учнів полягає в тому, що вони не тільки повинні добути істину особистою працею, а й осмислити її, пережити і радість відкриття і подолання труднощів.

Науковий світогляд вимагає активного ставлення людини до того, що вона бачить, пізнає, робить. В.О.Сухомлинський вважає, що "знання перетворюються у фактор світогляду лише за тієї умови, коли за ставленням до знань людина обирає свою особисту життєву позицію, коли знання, що здобуваються, знаходять відображення в її життєвій практиці". /В.О.Сухомлинський, т.4, Рад.школа, К., 1977, с.213/.

Учні оплодівають науковими знаннями з перших днів навчання в школі. І не дивлячись на те, що ці знання елементарні, досвідчені вчителі відводять особливе місце у формуванні наукового світогляду.

В процесі вивчення основ науки про природу - ботаніки, зоології, анатомії і фізіології людини, основ загальної біології - учні поступово заглиблюються в розуміння дуже важливої ідеї, на якій ґрунтуються світоглядні переконання: у навколишньому світі відбувається вічна взаємодія живого і неживого, яка ніколи не припиняється.

Для глибокого переконання, для утвердження в свідомості учнів прагнення проникнення в таємниці навколишнього світу, необхідно так будувати викладання основ наук про природу, підкреслює В.О.Сухомлинський, щоб перед учнями кожного дня відкривалися все нові і нові деталі, які розширюють уявлення про навколишній світ.

Для цього необхідно теоретичні знання тісно поєднувати з практикою.

В Павлівській школі вчителі фізики, хімії, математики, астрономії прагнуть так побудувати процес навчання, щоб знання цих наукових істин і закономірностей природи було наче знаряддям, інструментом, ключем розв'язання завдань творчої праці, ключем проникнення в таємниці природи, подальшого пізнання навколишнього світу. Цього можна досягти шляхом експерименту, шляхом дослідження. Пізнаючи істину таким шляхом, учень одночасно пізнає і самого себе.

В процесі вивчення гуманітарних предметів у школі вчителі намагаються виховати громадянина, патріота своєї Батьківщини. Специфіка вивчення цих предметів визначає й специфіку переходу, переведення знань у переконання. Учні сприймають, осмислюють наукові знання про суспільство не як сторонні спостерігачі, а як особистості, зацікавлені в розвитку своєї країни.

Важливими рисами розвиненого розуму є спостережливість, допитливість, системність, місткість, дисциплінованість, самостійність, критичність. Розумові здібності розвиваються в процесі оволодіння знаннями. Найбільш ефективно розвитку допитливості, системності, гнучкості, самостійності розуму сприяють такі прийоми впливу на внутрішні психічні процеси, при яких учень у думці оглядає, досліджує широке коло фактів, явищ для вивчення проблеми.

Коли вчитель створює проблемну ситуацію, відмічає В.О.Сухомлинський, він збуджує найважливішу рушійну силу розумової активності – перехід від досягнутого рівня знань і розумового розвитку до нової сходинки, на яку треба піднятися в процесі оволодіння новими знаннями. Майстерність керівництва розумовим розвитком полягає якраз у тому, щоб правильно визначити дистанцію між досягнутим і тим, чого треба досягти, щоб процес подолання трудно-

нів спирався на аналіз фактів, явищ. Це особливо характерно для проведення уроків історії, літератури, географії та інших дисциплін в середніх і старших класах.

Важливою умовою розумового розвитку є спостереження. Під час спостереження в учня виробляється певний стиль розумової діяльності: зусилля думки направлене на ті сторони явищ, в яких є щось приховане, незрозуміле на перший погляд. Учень розкриває закономірності, які неможливо бачити безпосередньо, але про які можна зробити висновок на основі видимих предметів. Розглядаючи причинно-наслідкові зв'язки в процесі спостереження, учень поступово оволодіває абстрактним мисленням. Розумовий аналіз результатів спостережень широко використовується в процесі вивчення предметів природничого циклу і праці в Павлівській школі.

В.О.Сухомлинський звертає увагу на те, що самостійність, творчий характер розуму формуються завдяки тому, що в розумовій праці учнів на уроці – і в процесі первинного сприймання, і особливо, в процесі розвитку, поглиблення значь, є елементи дослідження. Особливо великого значення вчителі Павлівської школи надавали дослідженням після того, як учні дістали перше уявлення про суть явищ, події, закономірностей. На уроках відводиться час на обдумування – учні осмислюють залежність між складовими частинами, елементами матеріалу, що вивчається, пояснюють причинно-наслідкові зв'язки. Іде процес подальшого заглиблення учнів в матеріал, учні знаходять нові зв'язки і залежності.

Важливе місце розвитку розумового виховання В.О.Сухомлинський відводить в процесі самостійного вивчення матеріалу на уроках, а старшокласники поступово переходять до самоосвіти – самостійно оволодівають теоретичним матеріалом і практичними вміннями – вдома, в шкільних кабінетах і бібліотеці. Вони готують реферати, а потім доповідають на семінарських заняттях. Без самоосвіти важко

увести собі формування розумових здібностей школяра. Колектив вчителів Павлиської школи, крім програмового матеріалу з кожної дисципліни давали окремим учням, найбільш здібним, для самоосвіти теми, проблемні питання, що виходять за межі шкільних вимог і розглядаються у вищих навчальних закладах.

Знання, що здобуваються самостійно, найбільш цінні і довго зберігаються в пам'яті. Учні завжди широко використовують їх в навчальній і практичній діяльності. Самоосвіта в старших класах є основою для формування розумових здібностей учнів. В процесі самоосвіти вирабляється індивідуальний стиль розумової праці, формуються інтелектуальні риси особистості.

В розвитку здібностей в Павлиській школі велике значення надавалось написанню творів від першого до випускного класу. З великим зацікавленням діти пишуть твори, де розвивають свою фантазію, а також твори з художньої літератури і за картинками художників.

Важливою умовою розумового виховання учнів є систематична праця кожного вчителя над поповненням наукових знань, наукового рівня викладання шкільних предметів і інтелектуального життя учнівського колективу.

Глибоке визчення теорії і практики розумового виховання В.О.Сухомлиньського, дасть можливість підняти на новий рівень навчальний процес в сучасній школі, і тим самим створити відповідні умови для розумового розвитку учнів.

КОРІННЯ БЕЗДУХОВНОСТІ НАРОДУ

/О. О. Лябар/

Нещодавно український народ урочисто відзначив сьому річницю своєї незалежності. 24 серпня стало новою датою українського календаря, як святий день, в який відзначаються всі багатомільйонні жертви народної борні за волю.

Прикро, що ще мало позитивних зрушень в галузі духовного відродження, розбудови народного господарства, державотворення України. Натомість посилюється духовне і матеріальне зубожіння українців, продовжується процес деградації і деморалізації народу. Зусилля держави виявилось мало аби підняти народ на творення нового життя, розбудову нових суспільних відносин.

Це викликано тим, що в державі не враховується духовне спустошення суспільства, його глибина, майже повна аморальність. Демократичні засоби інформації в цій біді звинувачували тільки антигуманну політику колишньої комуністичної держави і доводили, що з її падінням розпочнеться відродження нації, розбудова держави. Проте їхні передбачення не справджуються.

Вся біда в тому, що суспільство досі не усвідомило глибини власної деградації. У світі немає народу, який би відмовлявся від своєї релігії, культури, мови, способу життя тощо. У нас же це нормальне явище. Прикладів цього безліч. Це і те, що діється на екранах телевізорів, читиво у книготоргах і кіосках, яким розтлівають дітей та юнацтво, шимоги багатьох українців введення чужої мови, яка була століттями засобом денационалізації українців, їх знищення на рідній землі, як державної, антиукраїнська діяльність державних мужів в особі окремих депутатів України, розвал національної економіки, ошукання народу т. з. приватизацією, злочинність тощо.

Чому ж народ допускає всі ці негідні прояви? Причини приховані в глибині суспільних взаємин, що примушує робити певні висновки.

Справа вся в тому, на нашу думку, що зусилля молодої Української держави виявилися недостатніми по вичавлюванні із її громадян почуття раба, і зокрема, неповноцінності, меншовартості, залежності перед іншими народами. Адже почуття "бицла", "малопольяка", "малороса", "хадла", "совка" українцям причеплювали століттями. Бзуїтськими хитродами, тортурами польських магнатів, си-